

NOȚIUNI DE CERCETARE APLICABILE ÎN CERCETAREA DE ARHITECTURĂ

asist. dr. arh. Anda-Ioana Sfinteș *; soc. mrd. antropologie Ruxandra Păduraru **; asist. dr. arh. Ioana E. Zacharias Vultur *

* Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, București

** Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea București

* anda.sfintes@uauim.ro, ruxandra.paduraru@s.unibuc.ro, ioana.vultur@uauim.ro

Introducere

Identitatea unui spațiu se poate traduce prin totalitatea elementelor umane și nonumane regăsite, prin rețeaua vastă de relații inter- și intraspațiale, prin simboluri și practici spațiale, prin acțiunea unor factori atât interni, cât și externi. Aceste elemente înscrise creează diferite narațiuni ale spațiului, pe care arhitectul/viitorul arhitect are obligația a le cunoaște și descifra.

Cercetarea reprezintă o cale de a lărgi universul ”cunoașterii comune” și, totodată, o modalitate de a produce informații contextuale, bazate pe fapte. Teoria existentă în domeniu este recomandat a fi dublată de o cercetare critică bazată pe metode și tehnici bine stăpânite.

„Serious consideration of the various contextual purposes of any research project will inevitably entail a set of interconnected questions. Among the most important questions are: (1) What is the motivation for this research? (2) Who is the audience for the study? and (3) What is the potential or intended impact of this research once it is completed?”

(Groat & Wang, 2013: 103)

O cercetare desfășurată în parametri buni este adaptată scopului, resurselor de timp și financiare, precum și obiectivelor pe termen scurt, mediu și lung. Aceasta poate viza o analiză a anumitor aspecte, fenomene, a evoluției fenomenelor în timp, o analiză a relațiilor dintre fenomene simultane etc. sau combinații ale celor de mai sus. De asemenea, se poate miza pe o cercetare cantitativă sau calitativă, metodele și tehnicile ce pot fi utilizate fiind variate. Fiecare metodă și combinație de metode are avantaje și dezavantaje; rămâne la latitudinea celui care efectuează cercetarea să stabilească varianta potrivită.

„Often, the built form is evaluated based on its aesthetics and its functionality—attributes that are easy to see and understand. The true value of the built form, however, is the knowledge that informs the design response. That knowledge is less obvious than aesthetics and functionality but is likely more instrumental in creating an outcome that is aligned with the desired goals for the project.”

(Augustin & Coleman, 2012: xxvii)

Cercetarea cantitativă versus cercetarea calitativă

Cercetarea cantitativă stabilește legi generale și regularități empirice. Presupune multe cazuri analizate, cercetătorul fiind detașat de acestea. Are avantajul de a fi o măsură obiectivă, prin care se pot testa ipoteze și care permite generalizarea dincolo de eșantionul realizat. Analizele statistice presupun o serie de reguli foarte stricte pentru a asigura veridicitate. Însă, cercetarea cantitativă tratează superficial anumite aspecte, răspunde mai degrabă la întrebările *Cum? Cine? În ce fel?* decât *De ce?*, acordă mai puțină atenție sensurilor sociale, neluând în calcul individul în particularitatea sa.

Cuvinte cheie: valori numerice, teste statistice, generalizare

Metode: chestionarul, sondajul, recensământul, statistici teritoriale, analiză de date

Cercetarea calitativă are drept scop descoperirea semnificațiilor, descoperirea punctului de vedere al individului, ține cont de complexitatea acțiunilor umane, critică gândirea liniară. Răspunde la întrebarea *De ce?*. Cercetarea calitativă presupune analize tematice ale unui număr relativ mic de cazuri și o centrare pe procese interactive. Cercetătorul este implicat, primând autenticitatea. Dezavantajele principale țin de constrângerile situaționale care pot interfera pe parcursul cercetării și de resursa mare de timp alocată.

Cuvinte cheie: context particular, sensuri subiective, interacțiune directă

Metode: observația, interviul, studii de caz, povestea vieții, materiale foto/video, focus grupuri, biografia, studii fenomenologice

Metode de cercetare

Nu există o singură „cale corectă” de a utiliza tehnicile și instrumentele de cercetare, precum nu există nicio rețetă prestabilită. Cercetătorul poate utiliza de la statistici oficiale până la istorii orale în funcție de contextul studiat. Cercetarea bibliografică este aproape nelipsită din orice tip de cercetare. Observația și întocmirea de hărți, planuri sunt instrumente de bază în cercetarea de arhitectură. Metodele ce presupun interacțiuni directe (precum interviul și chestionarul dar și anumite tipuri de hărți) pot fi aplicate unor categorii diferite de respondenți – de la utilizatori ai unui spațiu până la experți în anumite domenii. Metode diferite sau combinate de cercetare pot fi aplicate în funcție de scop.

În continuare vom prezenta pe scurt câteva din metodele de cercetare utilizate în arhitectură, cu recomandarea ca acestea să fie, la rândul lor, studiate în detaliu prin accesarea de resurse dedicate. Volume precum *The Designer's Guide to Doing Research: Applying Knowledge to Inform Design* (Augustin & Coleman, 2012) explică pe larg utilitatea aplicării anumitor metode în profesii precum arhitectura, moduri de aplicare corectă, limitări și recomandări.

Cercetarea bibliografică. Cercetarea bibliografică academică, aplicabilă în context universitar, dar nu limitată la acesta, se bazează pe documentarea resurselor deja existente pe tema dată, precum cărți și articole științifice din domeniul arhitecturii, istoriei, sociologiei, antropologiei, urbanismului, geografiei umane etc., dar și din domenii conexe programului abordat, cercetări care vizează contextul analizat sau actorii identificați, arhive de fotografii și filme, documente, articole de ziar, forumuri ale comunității, analiză de date sociologice, studii de caz contextuale, memorii, monografii, jurnale. Aportul unei bune cercetări este găsirea acelor informații care să deschidă orizontul de cunoaștere în funcție de obiectivul propus. Sursele trebuie ierarhizate în funcție de gradul de relevanță și nivelul de încredere în veridicitatea sursei. De asemenea, noutatea sursei nu constituie un imperativ, însă este de așteptat ca o lucrare bună să conțină

și surse de actualitate. Disocierea între surse academice (articole de specialitate, cărți, etc.) și surse populare (grupuri de Facebook, site-uri, forumuri, blog-uri) constituie un element cheie. Cercetarea bibliografică este adesea de tip bulgăre de zăpadă – referințele utilizate de un autor într-o lucrare care conține informații utile pot fi consultate pentru o înțelegere mai în profunzime.

Cercetarea bibliografică trebuie să urmărească o gamă largă de surse care să acopere nevoia de informații. De exemplu, într-o cercetare istorică documentele ce pot fi investigate sunt:

- planuri istorice succesive ale așezării din care face parte imobilul pentru a identifica evoluția relației cu așezarea, a parcellarului, a etapelor de construcție, relația cu vecinătățile și elemente de identitate a locului. Concret, prin analiza stratigrafică se poate înțelege o anumită evoluție, se pot data cu mai multă precizie anumite informații care apar pe un plan de urbanism: elemente de toponimie, topografie, dimensiuni de parcelă, vegetație, categorie de construcții, numerotare, funcțiune, formă în plan, vegetație, etc., dar și caracterul locului în diferite etape istorice.
- documente de arhivă: planuri de aliniament, autorizații de construire, scrisori, informații despre proprietate, piesele desenate originale ale imobilului, publicații ale vremii în care acesta este menționat - monografii, ziare, anuare, cărți de telefon, fotografii, etc.
- bibliografii recente primare și secundare care tratează așezarea, imobilul sau programul de arhitectură, direct sau indirect: monografii, albume, articole de cercetare, etc.
- webografii (dacă există) pe aceleași criterii. Dacă situl sau imobilul este de mare importanță se recomandă și consultarea marilor arhive online, autohtone sau internaționale (de ex. planuri și documente istorice unice despre București pot fi consultate gratuit pe site-ul *Bibliothèque Nationale de France*).
- colecții (reale sau digitale) ale oricăror piese care conțin informații relevante: cărți poștale, afișe, fotografii de epocă, etc.

Aceste piese documentare trebuie raportate la temă, la complexitatea proiectului și timpul ce poate fi acordat cercetării. Pe baza lor se poate formula o ipoteză de intervenție și argumenta o anumită poziție a proiectului.

Observația participativă presupune participarea activă (într-o măsură mai mare sau mai mică) a cercetătorului la activitățile cercetate sau care se desfășoară în terenul cercetat, imersare în cadrul studiat, parcurgerea acelorași experiențe, purtarea de discuții informale. Implicarea cercetătorului poate spori încrederea comunității în acesta, poate contribui la identificarea unor aspecte altfel neaccesibile și astfel la o mai bună înțelegere a comunității sau fenomenelor cercetate. Este important ca cercetătorul să se conformeze rigorilor și normelor comunității pe care o studiază, dar păstrându-și totuși distanța necesară observării (conform cu scopul stabilit și postura pe care și-o asumă – de individ din interiorul sau din exteriorul comunității cercetate).

Observația neparticipativă implică doar privitul sau ascultatul (fără a lua parte implicit la activitate) și imparțialitatea (nu trebuie formate opinii, formulate judecăți de valoare).

„Observe without forming opinions – be a sponge.”
(Augustin & Coleman, 2012: 203)

Observația poate fi exploratorie (încercând să identifice posibile criterii care să stea la baza analizei ulterioare), sau poate urmări criterii clare, prestabilite, caz în care se pune accent pe raportarea corectă a criteriilor la momentele în care se desfășoară cercetarea (de exemplu, urmărirea activității dintr-o piață doar la o anumită oră nu oferă o imagine completă a utilizării care poate să difere în funcție de oră, zi, condiții climatice, anotimp etc.).

Întocmirea de hărți și planuri [mapping] este o metodă adesea regăsită în cercetările de arhitectură. Aceasta poate consta, de exemplu, în:

- _ întocmirea de hărți cognitive/mentale – reprezentare grafică, făcută de către respondenți, în baza unei cerințe clar formulate de către cercetător;
- _ întocmirea de hărți comportamentale – în care sunt ilustrate comportamente ale utilizatorilor în strânsă legătură cu spațiul cercetat;
- _ planuri adnotate (planuri pe care sunt făcute notații, observații diverse, conform temei urmărite).

Această metodă este deosebit de diversă și poate consta în alcătuirea de schițe, planuri sau chiar noi hărți, în folosirea unor aplicații de "tracking" sau a unor platforme specializate, folosirea unor hărți deja existente pe care subiecții își pot reprezenta singuri trasee, repere etc. sau pe care cercetătorul poate interveni marcând aspectele urmărite etc.

Tipuri de reprezentări precum cele menționate mai sus pot contribui la înțelegerea unor aspecte precum: cum se mișcă oamenii prin oraș sau printr-un spațiu, unde se opresc, care le sunt reperele principale, care sunt rutele principale, cum percep spațialitatea și distanțele, care sunt zonele cele mai frecventate, toate acestea ducând la identificarea spațiilor optime de intervenție în concordanță cu fluxurile existente.

Chestionarul este un mijloc de culegere a datelor la scară mare, util în special în determinări (eventual procentuale) ale poziției respondenților în raport cu problema ridicată, în determinări ale gradului de apreciere a anumitor elemente, fenomene pe baza unor criterii etc. Întrebările formulate trebuie să fie clare, precise, scrise într-un limbaj propriu respondenților. În conceperea unui chestionar accentul cade pe alcătuirea corectă a întrebărilor și succesiunea lor logică. Răspunsurile obținute în urma chestionarelor pot fi comparate, corelate, împărțite pe categorii, se pot urmări relații între variabilele stabilite etc.

Interviul. Deși se bazează tot pe obținerea de răspunsuri la întrebări (dar de data aceasta nu neapărat predefinite), interviul are avantajul posibilității adaptării întrebărilor la răspunsurile subiectului, al observării comportamentelor nonverbale și al obținerii de răspunsuri spontane. Astfel se poate explora mai în profunzime subiectul cercetat, cu condiția formulării corecte a întrebărilor, în acest caz cel mai mare risc fiind constituit de obținerea de răspunsuri nesincere ca urmare a unei formulări care indică un tip de răspuns așteptat/dorit.

Interviul se poate desfășura într-un mod mai mult sau mai puțin formal. Un tip informal de interviuri pot fi considerate discuțiile purtate însoțind respondentul de-a lungul unui traseu [*walk and talk*].

Studiul de caz. Selectarea studiilor de caz trebuie făcută după criterii clare astfel încât rezultatele să fie relevante în cadrul cercetării. Printre cele mai importante criterii se numără: similaritatea cu programul sau funcțiunile studiate, scara obiectului de arhitectură, corespondența contextuală etc.

„the case study involves studying a case in relation to the complex dynamics with which it intersects and from which the case itself is inseparable.”
(Groat & Wang, 2013: 421)

Studiile de caz pot contribui la înțelegerea în profunzime a modului în care un obiect de arhitectură (prin caracteristicile sale) și/sau programul asociat funcționează în relație cu alte elemente și/sau context, la identificarea unor rezolvări specifice urmărind impactul lor, la identificarea percepțiilor la care conduc, a modului în care au fost apropiate etc.

Referințe

- Augustin, S., & Coleman, C. (2012). *The Designer's Guide to Doing Research: Applying Knowledge to Inform Design*. John Wiley & Sons, Inc.
- Babbie, E. (2010). *Practica cercetării sociale*. Iași: Polirom
- Chelcea, S. (2004). *Inițiere în cercetarea sociologică*, București: comunicare.ro
- Chelcea, S. (2007). *Metodologia cercetării sociologice*. București: Editura Economică
- Groat, L. N., & Wang, D. (2013). *Architectural Research Methods*. Wiley.